

paper recíprocament estructurant de les ideologies nacionalistes i dels territoris.

El paper dels geògrafs o de la geografia queden ben subratllats per l'autor d'aquest llibre. La dificultat de la representació cartogràfica obre el camí a unes interpretacions múltiples dels fenòmens socio-polítics. La simple selecció dels criteris representats (tipus de projecció, estats, llengües o altres trets culturals, etc.) són també medis per transmetre missatges nacionalistes. Però aquests també poden passar per l'ensenyament de la geografia. El fet que els nacionalismes hagin influït generalment perquè s'imparteixi geografia a l'escola primària n'és un exemple eloqüent. L'ensenyament de la geografia difon entre els futurs ciutadans una concepció particular de la pàtria i de les seves colònies, i contribueix també a construir el sentiment d'identitat regional. La ideologia nacionalista pot, a més, utilitzar la geografia sota formes més indirectes que l'escola: l'excursionisme català n'és un bon exemple.

El procés de territorialització que acompanya la construcció nacional es visualitza en el paisatge. Com a símbol d'identitat per a una col·lectivitat, el paisatge assegura la continuïtat entre el passat i el present. Per tal d'indicar que el paisatge no té res d'immanent o d'immutuable, l'autor torna a utilitzar l'exemple de la muntanya en la simbologia nacionalista catalana. De repulsiva, la muntanya esdevé atractiva a finals del segle passat; el seu valor mític, regenerador i iniciador és glorificat, i aquest fet es manté fins avui dia. La força dels lligams que poden teixir-se entre el territori i el nacionalisme queda ben palesa en termes com *homeland* o *Heimat* fins al punt que pot aparèixer tota una semiòtica nacionalista del paisatge (com passa als Estats Units). L'autor explica a continuació tot allò que els nacionalismes contemporanis deuen al concepte de *Volksgeist*, difós pel romanticisme i recuperat amb totes les seves derivacions deterministes i organicistes també a Catalunya i a Castella. És amb aquest mateix vessant

ecològic que apareixen en els últims temps noves versions del nacionalisme. Les darreres pàgines del llibre donen una visió nova sobre el que s'anomena cada cop més l'econacionalisme, ideologia territorial per excel·lència.

Un petit assaig tan ric només pot deixar amb ganes de saber-ne més: no és cap crítica; al contrari, és la demostració de l'èxit aconseguit per l'autor. Aquest demostra bé la seva idea central; falta explorar-ne totes les seves implicacions. Per exemple, quan posa de relleu la dimensió territorial i ideològica del nacionalisme, l'autor no subestima la seva importància en d'altres fenòmens socials? Quan recolza la seva reflexió teòrica sobretot en treballs anglo-saxons, que generalment tendeixen poc a reflexionar sobre llur propi caràcter nacionalista, l'autor no deixa a l'ombra d'altres enfocaments o formes de conceptualització més pertinents? Les nocions d'ideologia o d'estratègia que utilitza l'autor, no mereixen un examen més aprofundit? Hi ha també, en la meua opinió, tot un interrogant que queda obert i que origina les meves recerques i és el que relaciona els nacionalismes amb l'ascens de la modernitat. Més que de geografia política, es tractaria aleshores d'una qüestió de geografia cultural en sentit ampli.

En proposar-nos, tal com pretenia, un tema de debat i discussió, l'autor ha aconseguit el seu objectiu. També té el gran mèrit d'ajudar-nos a situar millor el nacionalisme català en el context dels moviments nacionalistes dels dos darrers segles.

Vincent Berdoulay
Universitat de Pau

Kirby, A. (ed.) (1990), *Nothing to fear*, Ed. Universitat d'Arizona, Tucson (EUA), XIV + 301 p.

Andreu Kirby és professor de Geografia i Desenvolupament Regional a la Universitat d'Arizona. Els seus interessos se centren en

les àrees de Teoria Social, Urbanisme i Riscos Tecnològics, i els seus articles s'han publicat a revistes com *Policy and Politics*, *Policy Studies Journal*, *Government and Policy*, *Public Administration Review*, *Society and Space*, *Urban Geography*, *Journal for the Theory of Social Behavior*, *Cities* i *Urban Affairs Quarterly*. És membre dels consells editorials d'aquestes dues darreres revistes i també és editor de *Routledge Political Geography*. Entre els seus llibres destaquen *The Politics of Location* (1982), els coeditats *Resources and Planning* (1979) i *Public Service Provision and Urban Development* (1984), i aquest *Nothing to Fear* (1990), del qual ell és l'editor.

L'ésser humà, conscientment o inconscientment, sempre ha hagut de conviure amb determinats riscos i perills, i fins i tot hom podria afirmar amb certesa que el fet d'arriscarse és una característica inherent a la vida humana (conduir un avió o agafar-lo, practicar l'escalada o la boxa, viure al costat d'un aeroport o d'un volcà, treballar en una central nuclear o en una presó de màxima seguretat, etc.). És més, els riscos que ens envolten són tals que han arribat a formar part de la nostra existència quotidiana, mentre hem estat alhora testimonis de com aquests han evolucionat, tant en magnitud i perillositat com en origen. per tant, és essencial saber com se'n configuren les idees col·lectives —la construcció social—, com els individus en responem i ens hi acomodem, així com també el paper que assumeix l'administració respecte a la formalització, institucionalització, elaboració del discurs al voltant del risc, i la posició d'àrbitre que ha de mantenir entre la visió «profana» que poden tenir els diferents col·lectius socials, i les interpretacions professionals d'allò que els investigadors consideren un risc acceptable. Això vol dir que no hi ha un risc zero i que totes les activitats presenten un cert perill. Així, el problema serà definir quin nivell és socialment acceptable i políticament tolerable. La seva determinació serà, doncs, un procés complex que ha d'in-

cloure moltes disciplines, la percepció individual i col·lectiva, i les dificultats intrínseques d'aquesta comprensió social del risc. Amb el propòsit d'estudiar tota aquesta problemàtica va néixer aquest llibre, resultat d'un col·loqui celebrat l'agost de 1987 a Boulder (Colorado, EUA), que va agrupar onze investigadors d'àrees molt diverses: geografia, història, lleis, filosofia, comunicació, enginyeria, administració, etc., i que abracen tant els riscos derivats del món natural com també els tecnològics, l'evolució dels quals és cada vegada més ràpida, complexa i desconeguda.

El llibre està estructurat en tres parts; la primera tracta sobre l'elaboració del discurs públic del risc; en la segona s'examina l'evolució històrica dels factors que acompanyen el risc i a la tercera s'estudia els lligams entre aquest i l'esfera pública. El mateix A. Kirby, al primer capítol, ens posa l'exemple de la sida per veure quina és la construcció social del risc/malaltia. La imatge predominant és que els malalts (drograaddictes i gais) han estat castigats pels seus estils de vida, responsables dels propis patiments, i censurats i marginats de la resta de la societat per haver pres riscos en esferes considerades com tabú (en aquest cas la moralitat i la sexualitat). L'autor fa una comparació excel·lent de la sida amb la lepra medieval, destacant que són dues malalties similars quant a resposta i actitud socials, i mediatitzades, per altra banda, per tota la comunitat. Aquesta mediatització obligarà a introduir variables psicològiques i comportamentals que estudiïn els models de racionalitat pública i privada, i ressaltin la distància que separa els discursos col·lectiu i personal. I, per la mateixa naturalesa d'aquests elements, es podrà entendre com pot ser de contradictòria la comprensió del risc.

Al segon capítol J. Brown usa dos exemples (la transmissió de malalties via gèrmens i l'energia nuclear) per explicar com els acords culturals poden determinar la manera de percebre la perillositat, quan no se'n sap ni el seu origen (els gèrmens) ni els seus efectes

(la radiació nuclear) perquè tots dos casos són invisibles a l'ull humà. En el primer supòsit s'associa —a través d'una sèrie de tòpics i creences molt arrelades— les malalties a la immigració i criminalitat (i no a factors de transmissió), mentre que en el segon es ven la imatge de l'energia atòmica com quelcom beneficiós i benigne.

El tercer capítol explora la relació entre la cultura i la valoració de la vida humana. Els autors, D. McLean i C. Mills, debaten, des d'una perspectiva filosòfica, sobre la mesurabilitat dels costos de salut i seguretat, una mena de valor social estàndard de vida humana. No es tracta de fixar un preu sinó de descobrir les preferències públiques per reduir el risc i, sobretot, de considerar aquesta vida com un bé sagrat i no com una mercaderia d'intercanvi. La fixació d'un preu, però, seria tan econòmicament necessari per les agències que treballen en la gestió del risc com socialment repugnant. Però, per altra banda, el fet de considerar com acceptable un risc, no implica d'alguna manera dir el que s'està disposat a invertir per salvar una vida? Els autors argumenten també que els investigadors sovint adopten una postura excessivament conservadora envers la regulació de la salut i la seguretat, fruit d'una ignorància i una manca de coneixement respecte a la naturalesa del risc, i que aquest excés pot ser contraproduent per dedicar massa atenció a unes àrees determinades d'actuació i oblidar-ne d'altres.

La segona secció del llibre és explícitament històrica. La inicia el capítol de J. Tarr comparant *hazards* d'origen divers: biològic (còlera), tecnològic (l'electricitat) i natural (el fenomen *Dust Bowl* als EUA). Aquests tres casos són útils per entendre la percepció del risc sota diverses condicions culturals i socials, i exemplifiquen bé el qüestionament i la manca de confiança que hi ha respecte al control dels riscos.

Seguidament, Roy Popkin fa una repassada de quin ha estat el desenvolupament de les polítiques de *risk management* als EUA a les

darreres dècades. Afirmar que la planificació ha trigat a produir-se i que, quan ho ha fet, ha estat després de situacions específiques (una catàstrofe, una conferència, etc.), i no ha estat el resultat d'un disseny a priori. Argumenta també que el principal objectiu d'aquestes polítiques és vèncer la inèrcia de la gent, ja que l'experiència demostra que la majoria de persones que viuen sota l'amenaça d'un risc no se'n preocupen fins que es troben plenament afectades per aquest (per exemple, viure en una zona sísmica, en una planta freqüentment inundable o al peu d'un volcà).

En el capítol final d'aquesta part, K. Mitchell se centra en l'evolució de la investigació dins l'àmbit acadèmic, reivindicant una aproximació integrada al problema. No és possible, ni tampoc desitjable, que aquesta investigació esdevingui un camp d'estudi monístic, ja que com a conseqüència de la diversitat de riscos existents i de les respostes humanes que es poden produir, continuarà havent-hi concepcions sobre el risc diferents i contradictòries. De totes maneres, però, és possible que la tasca investigadora es beneficiï d'un alt grau d'integració (i alhora d'una simplicitat i claredat conceptual) que no negligi les dimensions humanes dels *hazards* i sobrevalori les físiques, i que, per tant, estimuli la cooperació entre els investigadors físics i enginyers, i els socials (una altra vegada la divisió entre ciències físiques i humanes, de la qual la geografia no ha pogut restar al marge).

La tercera part del llibre emfasitza l'element del control del risc des de l'esfera pública, i els seus quatre capítols estan centrats en casos específics. C. Gillette posa de manifest les mancances del sistema legal nord-americà, que deixa fora els *hazards* naturals, en oposició als tecnològics i/o humans per no constituir una «entitat subjectiva» sobre qui cal responsabilitzar o imposar regulacions. També discuteix l'efecte que poden tenir decisions actuals sobre les generacions futures.

P. Tompkins, mitjançant el cas de l'ASRS (Aviation Safety Reporting System), estudia

les qüestions del llenguatge en la comunicació del risc i de l'estructura organitzativa d'un sistema de comunicació, de capital importància tant a l'hora de provocar riscos com d'eliminar-los. Per posar això de manifest l'autor utilitza els informes de les converses entre els controladors aeris i els pilots, algunes de les quals poden fer treure a qualsevol les ganes de volar. D'aquests informes hom pot pensar que és possible que s'hagin eliminat molts dels grans riscos però que, en canvi, continuen existint-ne de petits que poden tenir conseqüències igualment desastroses.

A continuació J. Sorensen examina la planificació en les situacions d'emergència. Aquesta ha esdevingut progressivament més sofisticada (per exemple, introducció de tecnologies informàtiques), originant incerteses en el resultat final de la planificació. L'autor esmenta els principis socials que s'hi ha de tenir en compte, com la consideració d'elements humanitaris (i no els de cost-benefici), la retenció d'informació i el principi de responsabilitat, entre d'altres.

Per últim, W.A. Wallace fa una ullada a l'ajuda que poden proporcionar les tecnologies de suport a la presa de decisions en el *risk management*. Deixa clar, però, que encara que el poder de les comunicacions s'ha incrementat, no s'assegura una més gran efectivitat en la decisió, sinó simplement una sobrecàrrega de la informació, de la qual es processarà les dades més significatives (aquestes tecnologies no són competents per prendre decisions, tan sols ho són per donar assistència).

Una reflexió d'A. Kirby conclou el llibre. Advoca per una nova anàlisi del risc amb una aproximació més social, prenent de nou la qüestió de la seva comprensió privada versus la col·lectiva, la importància de desenvolupar la relació societat-natura i reintroduint la discussió sobre el control.

Nothing to fear proporciona una bona i completa visió de com cal intentar resoldre la controvèrsia d'allò que els professionals han

denominat «risc acceptable», encara que després de la seva lectura hom té la sensació que les solucions definitives (si és que n'hi ha) són una fita encara molt llunyana d'aconseguir, precisament a causa de la interdisciplinarietat que requereix el seu estudi i de la complexitat inherent la problema. L'autor, d'acord amb la seva formació de geògraf, emfasitza el paper que han de tenir-hi els científics socials i a la negligència que seria deixar-los de banda en qualsevol aproximació a aquesta qüestió.

Una lectura dels capítols del llibre pot donar més que una ullada del nou discurs que està emergint al voltant del risc, que confronta i complementa el científicisme amb la complexitat de les accions socials i humanes, i que considera com el seu punt de partida alguns dels camps comuns que poden compartir: una comprensió de les nostres relacions amb la natura, els lligams entre estat i societat i el desenvolupament polèmic de la tecnologia, i, el més important, el reconeixement que *risc* és un concepte problemàtic i controvertit. En aquest sentit, penso que el contingut està ben estructurat, i que les diferents seccions del llibre responen al que hom en pot esperar: desenvolupaments teòrics, aplicació pràctica en base a exemples significatius, i conclusions força concretes i idònies per completar la comprensió dels capítols. A més a més, al final de cadascun d'aquests hi ha un apartat dedicat a les referències a d'altres autors. S'hi troba, però, a faltar un índex general de tota la bibliografia usada, en canvi, sí que hi ha una mena d'índex onomàstico-topogràfico-conceptual en què es barregen tant autors com localitzacions geogràfiques i conceptes esmentats.

El fet que el llibre s'hagi basat en un col·loqui que va tenir lloc l'any 1987 pot fer que el seu contingut sigui una mica desfasat respecte a l'actualitat, sobretot considerant com ha estat l'evolució de la problemàtica en els darrers anys, també la de les tecnologies informàtiques i managerials en què recolzen i la crei-

xent preocupació que ha generat entre tots els sectors de la societat, no únicament entre la comunitat científica. De totes maneres, es apte per iniciar-se en l'estudi del risc i del desastre. Tot i així, el llibre té un nivell d'abstracció massa elevat perquè pugui ser d'àmplia difusió, fet que implica que s'hagi de donar a conèixer bàsicament entre els col·lectius científics, acadèmics i professionals, que, per altra banda, no han de restar al marge dels objectius fixats per les polítiques públiques que, a priori, són les que poden reflectir amb més claredat les preferències de la població.

Hom podria pensar que per aquesta orientació restringida l'autor no va considerar necessari introduir les definicions dels conceptes fonamentals que es barregen en el llibre: *risk*, *hazard* i *harm*. No cal dir que l'ús de cadascun d'aquests conceptes en els diferents capítols queda del tot justificat (posar no tant en la present ressenya), però no hauria estat de més dedicar unes quantes pàgines a la seva definició. Podríem subsanar aquesta mancança intentant definir-los ara d'una manera breu i concreta; així, *hazard* indicaria la propietat d'un material o una activitat que té un potencial per provocar un perjudici determinat (per exemple, el funcionament d'una central nuclear prop d'un nucli habitat); s'entén per *risk* la probabilitat d'aquests materials o activitats per generar el perjudici (la possibilitat de produir-se la fuga d'alguna substància tòxica i que afecti la població), i d'aquí que es parli d'un nivell de risc acceptable i expressat en termes probabilístics, i, per tant, numèrics; per últim, *harm* faria referència als danys provocats.

La lectura del llibre necessitaria també un coneixement general previ de la societat nord-americana, de la seva mentalitat i del seu tarannà a l'hora d'enfrontar-se a aquesta problemàtica, així com també determinades situacions específiques, com, per exemple, la situació de sida a ciutats com San Francisco, la legislació americana sobre els riscos i els desastres, els mecanismes d'actuació en situacions d'emergència, fenòmens històrics com

el del *Dust Bowl* als anys trenta, la introducció del còlera al segle passat, i molts d'altres que ajudarien a copsar millor els continguts del llibre.

En definitiva, i com diu A. Kirby al primer capítol «Things fall apart», el món es desmorona, s'ensorren els vells discursos i n'apareixen d'altres de nous que introdueixen més variables que no fan més que il·luminar la nostra ignorància respecte al món quotidià en què vivim, i que ens posen en guàrdia enfront de problemes que abans no havíem ni considerat. És a dir, tots hem esdevingut víctimes potencials.

Joan C. Llurdés i Coit

Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona

Kain, J.P.; Baigent, E. (1992). *Cadastral Maps in the Service of the State: A History of Property Mapping*, Chicago, Chicago University Press, 416 p.

La història de la cartografia moderna i contemporània s'ha vist enriquida de manera notable amb la publicació d'aquest llibre d'aquests dos professors britànics de geografia. En una edició excel·lent de la Chicago University Press, que des de ja fa uns quants anys s'ha convertit en un dels principals centres de publicació dels estudis d'història de la cartografia, els dos geògrafs ens exposen en nou capítols l'evolució de la cartografia cadastral des del Renaixement fins a la primera meitat del vuit-cents a una gran part de l'Europa occidental, així com a alguns dels assentaments europeus d'ultramar. El gran abast geogràfic i històric del llibre constitueix un dels seus atractius principals, ja que ens proporciona una visió global i a llarg termini de la cartografia cadastral.

De ben segur que aquest llibre esdevindrà un punt de referència obligat per a tots els que estiguin interessats, tant en la història de la